

Čas a prostor / Prostor a čas

Patočka se jednou vyjádřil, že „prostor je jedna z jeho dimenzí“, rozumí se z dimenzí času (Doslov k Přirozenému světu po 33 letech, in 3681, Praha 1970, str. 156). Na uvedeném místě se ani nepokoušel o zdůvodnění. Musíme se proto pokusit jeho výrok pochopit vzhledem k tomu, o čem se takto vyslovuje, tj. nezůstávat jen u slov a běžného jejich významu. Již termín „dimenze“ musíme brát jen jako pomocný, neboť je spjat s prostorem a prostorovostí. Je však zřejmé, že tu Patočkovi šlo o vyhraněnost a přímo polemiku s jiným pojetím, běžným dnes nejen ve fyzice, ale daleko za jejími hranicemi, totiž že čas je jen (!) jednou z dimenzí prostoru (redukce času na prostor je tu dobře patrná). Relativní oprávněnost onoho náznaku, že Patočka by chtěl redukovat prostor na čas (přičemž ovšem musíme nadále držet, že každá redukce je pochybná a že je jen relativně oprávněná jako jedna z metod), můžeme vidět v tom, že pohyb v prostoru je vskutku jen jednou formou (eventuelně jedním „aspektem“) „pohybu“, jak mu ještě rozuměl např. Aristotelés, tj. změny v obecném smyslu. Pouhá relativnost takové oprávněnosti však vyplývá z toho, že pohyb v prostoru (tzv. místní pohyb) je možný i tam, kde se jinak nic nemění, resp. je jako takový naprosto přesně myslitelný a definovatelný, přičemž úloha času může být zcela zanedbána (tj. na rychlosti nezáleží). Naproti tomu však zkušenost tisíců generací nechala v lidském myšlení spojovat veškeré způsoby měření času přímo nerozlučně s pravidelností určitých opakujících se změn (především nebeských jevů). Zdá se proto, že musíme nevyhnutelně připustit, že prostor nemůžeme převádět na čas ani z času odvozovat, ale ani čas že nemůžeme převádět na prostor ani z prostoru odvozovat. Zbývá poslední možnost, totiž že se pokusíme najít to, co čas s prostorem nejen spojuje, ale co pro ně je společným základem. To by pak znamenalo, že čas nemůže být sice chápán jako jedna (trochu podivná) dimenze prostoru, a že ani prostor nemůže být chápán jako jedna z dimenzí času, nýbrž že čas stejně tak jako prostor snad může být pochopen jako dimenze či aspekt něčeho třetího, pro co ještě nemáme vhodné pojmenování (eventuelně co bychom mohli nazvat „časoprostorem“, ovšem v jiném smyslu, než jaký má v dnešní fyzice).

(Písek, 050925-1.)